

ધોરણ - 11-12
અર્થશાસ્ત્ર (022)
અભ્યાસક્રમ સંરચના

આમુખ :

શિક્ષણની ગુણવત્તા સુધારવા માટે કેન્દ્ર અને રાજ્ય સરકારો અને અનેક સંશોધન સંસ્થાઓ પ્રયત્ન કરી રહી છે ત્યારે ઉત્તમ પાઠ્યપુસ્તકની રચના ઉપર ભાર મુકાય છે. અર્થશાસ્ત્રના પ્રસ્તુત અભ્યાસક્રમમાં વાસ્તવિક માહિતી, અભ્યાસ માટે અનેક ગતિવિધિને અસરકારક રીતે રજૂ કરવામાં આવી છે. આ અભ્યાસક્રમ વિદ્યાર્થીઓમાં આગવી વિચારણા, ચિંતન અને અભિવ્યક્તિને તક આપે છે. શૈક્ષણિક સાધનો વડે પ્રસ્તુત એકમોને શીખવાની પ્રક્રિયા ઉદ્દેશ્યપૂર્ણ અને ઉત્પાદક તથા રસપ્રદ અને પરિણામ લાવનારી બનશે. પ્રસ્તુત અભ્યાસક્રમ વ્યાવસાયિક અભ્યાસક્રમની માહિતી પૂરી પાડે છે, તો એક નિયોજકને પોતાના વ્યવસાયની જટિલ અને તંદુરસ્ત પરિસ્થિતિનું વિશ્લેષણ કરવામાં મદદ કરે છે. અભ્યાસક્રમને વધારે સમૃદ્ધ બનાવવા વ્યાવસાયિક પત્ર-પત્રિકાઓ, અનેક લેખો અને ઉદાહરણોને જુદી અનુસૂચિઓમાં મૂકવામાં આવ્યા છે. આનાથી વિદ્યાર્થીઓને પ્રોત્સાહન મળે છે અને ક્રિયા-પ્રતિક્રિયાઓનું અવલોકન કરીને પોતે જ શોધ કરે અને વ્યાવસાયિક એકમોની માહિતી મેળવે છે. આજે અર્થશાસ્ત્ર અનિવાર્ય અને સર્વવ્યાપક છે.

અર્થશાસ્ત્રના ઉદ્દેશો :

- (1) વિદ્યાર્થીઓમાં આર્થિક કુશળતાનો ગુણ વિકસે.
- (2) વિદ્યાર્થીઓ આર્થિક સમસ્યાઓને સમજી વિશ્લેષણાત્મક કાબેલિયત કેળવે.
- (3) વિદ્યાર્થીઓ આર્થિક જવાબદારીઓ પ્રત્યે સભાનતા કેળવે.
- (4) વિદ્યાર્થીઓમાં આર્થિક નાગરિકતાનો ગુણ વિકસે.
- (5) વિદ્યાર્થીઓમાં કુશળ ઉપભોક્તાનો ગુણ વિકસે.
- (6) વિદ્યાર્થીઓમાં આર્થિક વ્યવહારોમાં શિસ્તની ભાવના વિકસે.
- (7) વિદ્યાર્થી વ્યાવહારિક અભિગમ કેળવતો થાય.
- (8) વિદ્યાર્થીઓ રાષ્ટ્રીય અને આંતરરાષ્ટ્રીય સમસ્યાઓથી પરિચિત થાય.
- (9) વિદ્યાર્થીઓમાં વૈજ્ઞાનિક દૃષ્ટિકોણ વિકસે.
- (10) વિદ્યાર્થીઓ જુદી-જુદી સ્પર્ધાત્મક પરીક્ષાઓ માટેની ક્ષમતા કેળવે.

ધોરણ-11 – અર્થશાસ્ત્ર (022)

(યુનિટ-1)

પ્રકરણ-1 : અર્થશાસ્ત્ર વિષયપ્રવેશ

મુદ્દા :

- (1) અર્થશાસ્ત્રની વ્યાખ્યા : (i) કૌટિલ્ય (ii) એડમ સ્મિથ (iii) રોબિન્સ (iv) સેમ્યુલસન (v) પ્રો. માર્શલ
- (2) અર્થશાસ્ત્ર વિષયનું મહત્વ : વ્યાવહારિક, વ્યાવસાયિક, આર્થિક
- (3) આંકડાકીય માહિતીનું મહત્વ
- (4) આંકડાકીય માહિતીને આલેખ કે આકૃતિમાં રજૂ કરવા માટે ધ્યાનમાં રાખવાના મુદ્દા
- (5) એકમલક્ષી અને સમગ્રલક્ષી અર્થશાસ્ત્રનો અર્થ

(યુનિટ-2)

પ્રકરણ-2 : મૂળભૂત ખ્યાલો અને સંકલ્પના

મુદ્દા :

- (1) કિંમત અને મૂલ્ય : અર્થ અને તફાવત
- (2) વસ્તુ, સેવા અને સાધનો
- (3) વ્યાપારયુક્ત : અર્થ અને પ્રકારો - (i) તેજી (ii) ઓટ (iii) મંદી (iv) સુધારણા
- (4) સંપત્તિ - કલ્યાણ

(યુનિટ-3)

પ્રકરણ-3 : માંગ

મુદ્દો :

- (1) અર્થ અને માંગ વિષય
- (2) માંગના નિર્ણાયકો
- (3) માંગનો નિયમ :
 - (i) નિયમ, અનુસૂચિ, માંગરેખા
 - (ii) માંગમાં વિસ્તરણ અને સંકોચન
 - (iii) માંગમાં વધારો - ઘટાડો
 - (iv) માંગના નિયમના અપવાદો
- (4) માંગના પ્રકારો : (i) વ્યક્તિગત માંગ અને બજાર
- (5) માંગની સાપેક્ષતા :
 - (i) અર્થ :

- (ii) પ્રકારો : (A) માંગની મૂલ્ય સાપેક્ષતા
 (B) માંગની આવક સાપેક્ષતા
 (C) માંગની પ્રતિ મૂલ્ય સાપેક્ષતા
- (iii) માંગની મૂલ્ય સાપેક્ષતા માપવાની પદ્ધતિ :
 (A) ટકાવારી (B) ભૌમિતિક (C) કુલ ખર્ચની પદ્ધતિ

(યુનિટ-4)

પ્રકરણ-4 : પુરવઠો

મુદ્દા :

- (1) (i) અર્થ અને પુરવઠા વિધેય
 (ii) પ્રકારો : વ્યક્તિગત અને બજારપુરવઠો, જથ્થા અને પુરવઠાનો તફાવત
- (2) પુરવઠાના નિર્ણાયકો
- (3) પુરવઠાનો નિયમ : (i) નિયમ (ii) અનુસૂચિ પુરવઠાંરેખા
 (ii) પુરવઠામાં વિસ્તરણ - સંકોચન
 (iii) પુરવઠામાં વધારો - ઘટાડો
 (iv) પુરવઠાના નિયમના અપવાદો
- (4) કિંમત નિર્ધારણ

(યુનિટ-5)

પ્રકરણ-5 : આવક અને ખર્ચના ખ્યાલો

મુદ્દા :

- (1) આવકના ખ્યાલો : (i) સરેરાશ આવક (ii) સીમાંત આવક (iii) કુલ આવક
- (2) ખર્ચના ખ્યાલો : (i) સ્થિર ખર્ચ (ii) અસ્થિર ખર્ચ (iii) કુલ ખર્ચ (iv) સરેરાશ ખર્ચ (v) સીમાંત ખર્ચ
 (vi) સરેરાશ સ્થિર ખર્ચ (vii) સરેરાશ અસ્થિર ખર્ચ
 - સરેરાશ ખર્ચ અને સીમાંત ખર્ચ વચ્ચેનો સંબંધ
 - ટૂંકોગાળા - લાંબા ગાળાનો સમય અને ખર્ચ
- (3) વાસ્તવિક ખર્ચ, વૈકલ્પિક ખર્ચ, નાણાકીય ખર્ચ

(યુનિટ-6)

પ્રકરણ-6 : બજારો

મુદ્દા :

- (1) અર્થ અને બજારનાં ઘટકો
- (2) બજારનું વર્ગીકરણ : (i) સ્થાન આધારિત (ii) જથ્થા આધારિત (iii) હરીફાઈ આધારિત પ્રકારો
 (A) પૂર્ણ હરીફાઈ (B) અપૂર્ણ હરીફાઈ (C) ઇજારાયુક્ત હરીફાઈ
 (D) અલ્પહસ્તક ઇજારાયુક્ત હરીફાઈ - લક્ષણો સમજાવવા.

(યુનિટ-7)

પ્રકરણ-7 : ભારતીય અર્થતંત્ર

મુદ્દા :

- (1) પ્રાચીન ભારતનું અર્થતંત્ર
- (2) આઝાદી પૂર્વે ભારતીય અર્થતંત્ર
- (3) આઝાદી પછીનું ભારતીય અર્થતંત્ર
- (4) વિકાસમાન ભારતીય અર્થતંત્રનાં લક્ષણો

(યુનિટ-8)

પ્રકરણ-8 : આર્થિક સુધારાઓ

મુદ્દા:

- (1) 1991 પછી ભારતમાં આવેલાં આર્થિક પરિવર્તનો
- (2) પૂર્વભૂમિકા
- (3) ખાનગીકરણ : અર્થ ઉદ્દેશ, અમલીકરણ
- (4) ઉદારીકરણ : અર્થ, અમલીકરણ
- (5) વૈશ્વિકીકરણ : અર્થ, અમલીકરણ
- (6) પ્રત્યક્ષ વિદેશી મૂડીરોકાણ
- (7) વિદેશ વેપાર નીતિ અને સમસ્યાઓ

(યુનિટ-9)

પ્રકરણ-9 : રાષ્ટ્રીય આવક

મુદ્દા :

- (1) અર્થ અને ખ્યાલો : (i) GNP (ii) NNP (iii) GDP (iv) NDP
- (2) રાષ્ટ્રીય આવકનો ચક્રાકાર પ્રવાહ
- (3) રાષ્ટ્રીય આવક માપન પદ્ધતિ : (i) ઉત્પાદન (ii) આવક (iii) ખર્ચ
- (4) રાષ્ટ્રીય આવક ગણતરીની સમસ્યા
- (5) નાણાકીય આવક અને વાસ્તવિક આવક

(યુનિટ-10)

પ્રકરણ-10 : અંદાજપત્ર

મુદ્દા :

- (1) અર્થ અને ઉદ્દેશો
- (2) અંદાજપત્રનાં સ્વરૂપ : (i) મહેસૂલી આવક (ii) મૂડીઆવક (iii) મહેસૂલી ખર્ચ (iv) મૂડીખર્ચ
- (3) અંદાજપત્રના પ્રકારો
- (4) ખાધના પ્રકારો : (i) મહેસૂલી ખાધ (ii) અંદાજપત્રીય ખાધ (iii) રાજકોષીય ખાધ (iv) પ્રાથમિક ખાધ
- (5) રાજ્ય અને સ્થાનિક સંસ્થાના આવકનાં સાધનો

(યુનિટ-11)

પ્રકરણ-11 : આર્થિક વિચારો

મુદ્દા :

- (1) કૌટિલ્યના વિચારો
- (2) ગાંધીજીના વિચારો
- (3) પંડિત દીનદયાલ ઉપાધ્યાયના વિચારો

ધોરણ-11 અર્થશાસ્ત્ર

પ્રવૃત્તિ

- (1) નામાંકિત અર્થશાસ્ત્રીઓના પરિચય
- (2) નોબેલ પ્રાઈઝ વિજેતા અર્થશાસ્ત્રીઓના નામ
- (3) ભારતના સફળ ઉદ્યોગપતિનાં નામ
- (4) વિદેશી ચલણની માહિતી

STD-XI – ECONOMICS (022)

Unit 1 : Economics - An Introduction

- (1) Definitions of Economics (i) Kautalya (ii) Adam smith (3) Robbins (iv) Semualson (v) Marshall
- (2) Importance of Economics Practical, Occupational, Economic
- (3) Importance of statistical information
- (4) Points to be considered while presenting statistical information in the form of diagram or charts (Graph)
- (5) Meaning of Micro & Macro Economics

Unit 2 : Fundamental concepts & terminologies

- (1) Value & Price : Meaning and Difference
- (2) Good & services and factors of production
- (3) Trade cycle: meaning and types
 - (i) Prosperity (ii) Recession (iii) Depression (iv) Recovery
- (4) Wealth & welfare.

Unit 3 : Demand

- (1) Meaning and Demand Function.
- (2) Deteminants of Demand
- (3) Law of Demand :
 - (i) Law schedule, demand curve
 - (ii) Extension and contraction of demand
 - (iii) Increase and decrease in demand
 - (iv) Exceptions of law of demand
- (4) Types of demand : Individual and Mark
- (5) Elasticity of Demand : meaning, types
 - (i) Price elasticity
 - (ii) Income elasticity
 - (iii) Cross elasticity
- (5) Methods of measuring price elasticity of demand
 - (A) Percentage (B) Geometrical (C) Total Expendition

Unit 4 : Supply

- (1) (i) Meaning and Supply Function
(ii) Types : Individual and Market Supply Difference between stock and supply
- (2) Determinants of supply
- (3) Law of supply :
 - (i) (a) Law
(b) Schedule
(c) Supply curve
 - (ii) Extension and contraction of supply
 - (iii) Increase and Decrease of supply
 - (iv) Exceptions of law of supply
- (4) Price Determination

Unit 5 : Concepts of Cost and Revenue :

- (A) Concepts of Revenue :
 - (i) Average Revenue
 - (ii) Marginal Revenue
 - (iii) Total Revenue
- (B) Concepts of Cost :
 - (i) Fixed Cost
 - (ii) Variable Cost
 - (iii) Total Cost
 - (iv) Average Cost
 - (v) Marginal Cost
 - (vi) Average Fixed Cost
 - (vii) Average Variable Cost
 - Inter-relation between Average Cost and Variable Cost
 - Short Run and Long Run Cost
- (C) Real Cost, Alternative Cost, Monetary Cost

Unit 6 : Market

- (1) Meaning and ingredients of markets
- (2) Classification of market :
 - (i) Place wise
 - (ii) Stock wise
 - (iii) Competition wise - perfect competition, Imperfect competition, Monopoly competition, oligopoly - characteristics

Unit 7 : Indian Economy

- (1) Economy of Aciient India.
- (2) Indian Economy before Independance
- (3) Indian Economy after Independance
- (4) Charcteristics of Developing Indian Economy

Unit 8 : Economic Reforms

- (1) Economic Reforms after 1991
- (2) Background
- (3) Privatization : meaning, objectives, implimentation
- (4) Liberalization : meaning, implimentation
- (5) Globalization : meaning, implimentation
- (6) Foreign Direct Investment
- (7) Foreign Trade Policy and Problems.

Unit 9 : National Income

- (1) Meaning and concepts :
 - (i) GNP
 - (ii) NNP
 - (iii) GDP
 - (iv) NDP
- (2) Cyclical circulation of National Income

- (3) Method of measuring National Income :
 - (i) Production
 - (ii) Income
 - (iii) Expenditure (Value added)
- (4) Problems in measuring National Income
- (5) Real Income and Monetary Income

Unit 10 : Budget

- (1) Meaning and objectives :
- (2) Nature of Budget :
 - (i) Revenue Income
 - (ii) Capital Income
 - (iii) Revenue Expenditure
 - (iv) Capital Expenditure
- (3) Types of Budget
- (4) Types of Deficit :
 - (i) Revenue deficit
 - (ii) Budgetary deficit
 - (iii) Fiscal deficit
 - (iv) Primary deficit

Unit 11 : Economic Thoughts

- (1) Kautilya's thoughts
- (2) Gandhiji's thoughts
- (3) Pandit Dindyal Upadhyay's thoughts

Activity

- (1) Introduce Wellknown Economist
- (2) Nobel Prize Winner Economist
- (3) Successful Industrialist of India
- (4) Information Regarding foreign Currency

ધોરણ-12 – અર્થશાસ્ત્ર (022)

(યુનિટ-1)

પ્રકરણ-1 : અર્થશાસ્ત્રમાં આલેખ

- અર્થશાસ્ત્રમાં આલેખનું મહત્વ
- આલેખના પ્રકારો
 - સામયિકો શ્રેણી
 - સ્તંભાકૃતિ
 - પાસપાસેની સ્તંભાકૃતિ
 - વૃત્તાંશ આકૃતિ
- અર્થશાસ્ત્રનાં અભ્યાસમાં ઉપયોગી શૈક્ષણિક સાધનો
 - કમ્પ્યુટર
 - ઇન્ટરનેટ
 - સી.ડી. વગેરે

(યુનિટ-2)

પ્રકરણ-2 : વૃદ્ધિ અને વિકાસ નિર્દેશકો

- વૃદ્ધિનો અર્થ
- વિકાસનો અર્થ
- વૃદ્ધિ અને વિકાસ વચ્ચેનો તફાવત
- વિકાસનાં નિર્દેશકો
 - રાષ્ટ્રીય આવકનો વૃદ્ધિદર
 - માથાદીઠ આવકમાં વૃદ્ધિદર
 - જીવનની ભૌતિક ગુણવત્તામાં સુધારણા
 - PQLI
 - HDI

(યુનિટ-3)

પ્રકરણ-3 : નાણું અને કુળાવો

- સાટા પદ્ધતિ/વસ્તુ વિનિમય - અર્થ અને મર્યાદાઓ
- નાણાંનો ઉદ્ભવ/વિકાસ
- નાણાંનો અર્થ અને કાર્યો
- કુળાવાનો અર્થ અને લક્ષણો
- કુળાવાનાં કારણો

(યુનિટ-4)

પ્રકરણ-4 : બેન્કિંગ અને નાણાંકીય નીતિ

- બેન્કનો ઉદ્ભવ અને અર્થ
- વેપારી બેન્કનો અર્થ અને કાર્યો
- મધ્યસ્થ બેન્ક અને તેનાં કાર્યો
- ભારતીય મધ્યસ્થ બેન્કની નાણાંકીય નીતિ અને તેનાં સાધનો (રેપોરેટ, રિવર્સ રેપોરેટ, રોકડ અનામત પ્રમાણ)

(યુનિટ-5)

પ્રકરણ-5 : ગરીબી

- ગરીબીનો અર્થ અને વ્યાખ્યા
- ગરીબીનું સ્વરૂપ - સાપેક્ષ ગરીબી અને નિરપેક્ષ ગરીબી
- ગરીબીનાં નિર્દેશકો
- ગરીબીનાં કારણો
- ગરીબી નિવારણના ઉપાયો (સંક્ષિપ્તમાં)

(યુનિટ-6)

પ્રકરણ-6 : બેરોજગારી

- બેરોજગારીનો અર્થ
- બેરોજગારીના પ્રકારો :
 - સંપૂર્ણ બેરોજગારી
 - અર્ધ બેરોજગારી
 - પ્રચ્છન્ન બેરોજગારી
 - ઘર્ષણજન્ય બેરોજગારી
 - ચક્રીય બેરોજગારી
- બેરોજગારીનાં કારણો (ટૂંકમાં)
- બેરોજગારીના ઉપાયો (ટૂંકમાં)

(યુનિટ-7)

પ્રકરણ-7 : વસ્તી

- વસ્તીવિસ્ફોટનો અર્થ
- ભારતમાં વસ્તીનાં વલણો - કદ, સ્ત્રીપુરુષ મુજબ, વયજૂથ મુજબ, શહેરી અને ગ્રામીણ ગીચતા મુજબ
- વસ્તીનાં કારણો
 - ઊંચો જન્મદર, નીચો મૃત્યુદર
 - ઊંચા જન્મદરનાં કારણો
 - નીચા મૃત્યુદરનાં કારણો
 - વસ્તી નિયંત્રણના ઉપાયો

(યુનિટ-8)

પ્રકરણ-8 : કૃષિક્ષેત્ર

- કૃષિનું મહત્ત્વ
- ભારતમાં કૃષિની વર્તમાન સ્થિતિ
- નીચી ખેતઉત્પાદકતાનાં કારણો
- ખેતઉત્પાદકતા વધારવાના ઉપાયો
- આધુનિક ખેતી
 - હરિયાણી ક્રાંતિ
 - પાકની ફેરબદલી
 - પાક-સંરક્ષણ
 - કૃષિક્ષેત્ર સંશોધન

(યુનિટ-9)

પ્રકરણ-9 : વિદેશવેપાર

- આંતરિક વેપાર અને આંતરરાષ્ટ્રીય વેપાર
- વિદેશ વેપારની પ્રવર્તમાન સ્થિતિ
- ભારતના વિદેશ વેપારનું કદ, સ્વરૂપ, દિશા અને થયેલ ફેરફાર (ટૂંકમાં)
- લેણદેણની તુલા
- હૂંડિયામણ દર

(યુનિટ-10)

પ્રકરણ-10 : ઉદ્યોગ

- ઉદ્યોગનું મહત્ત્વ
- ઔદ્યોગિક માળખું - મૂડીરોકાણના કદના આધારે, માલિકીના આધારે, ઉત્પાદિત વસ્તુના સ્વરૂપના આધારે.
- ઔદ્યોગિક વિકાસ માટે સરકારે લીધેલાં પગલાં
- Special Economic Zone (SEZ) (પરિચય)
- નાના ઉદ્યોગનું મહત્ત્વ

(યુનિટ-11)

પ્રકરણ-11 : ભારતીય અર્થતંત્રમાં નૂતન પ્રશ્નો

- સ્થળાંતર :
 - અર્થ
 - પ્રકારો
 - કારણો
 - અસરો

- શહેરીકરણ :

- અર્થ

- અસરો

- શહેરીકરણની સમસ્યા, હળવી કરવાના ઉપાયો

- આંતરમાળખાકીય સેવાઓ :

- શિક્ષણ

- આરોગ્ય

- વીજળી

- રેલવે

- પેટ્રોલિયમ

Std-XII – ECONOMICS (022)
(NEW SYLLEBUS)

Unit 1 : Graphs in Economics

- Importance of Graphs in Economics
- Types of Graphs
 - bar diagrams
 - pai diagrams
- Educational tools used for studying economics
- Computers
- Internet
- CD etc.

Unit 2 : Indicators of Growth and Development

- Meaning of Growth
- Meaning of Development
- Difference between Growth and Development
- Indicators of Development
 - (National income) GDP Growth Rate
 - Per Capita income growth rate
 - Physical Quality of Life Index (PQLI)
 - Human Development Index (HDI)

Unit 3 : Money and inflation :

- Barter System - meaning and limitations
- Origin of money and its development
- Meaning and functions of money
- Meaning and characteristics of inflation
- Causes of inflation.

Unit 4 : Banking and Monetary Policy

- Origin of Bank and meaning
- Meaning of commercial Bank and Function
- Central Bank and its Functions
- Monetary Policy of Reserve Bank of India and their tools (Repo rate, Reverse-Repo rate, Cash Reserve Ratio)

Unit 5 : Poverty

- Meaning and definition of poverty
- Nature of poverty - Relative and Absolute Poverty
- Indicators of Poverty
- Causes of Poverty
- Measures for eradication of poverty (in short)

Unit 6 : Unemployment

- Meaning of unemployment
- Type of unemployment
 - Open unemployment
 - Under employment
 - Disguised unemployment
 - Frictional unemployment
 - Cyclical unemployment
- Causes of unemployment
- Measures to reduce unemployment

Unit 7 : Population

- Meaning of population explosion
- Trends in population in India : Size, Sex Ratio, Age Group Wise, Urban, Rural, Density Wise
- Causes of over population - 'Higher Birthrate, Lower Deathrate
- Causes of High Birth Rate
- Causes of Low Death Rate
- Measures for controlling population increase

Unit 8 : Agriculture

- Importance of Agriculture
- Present situation of agriculture in India
- Causes of Low agriculture productivity
- Measures for improving agricultural productivity
- Modern Agriculture
 - Green Revolution
 - Multiple Cropping
 - Crop conservation
 - Research in agriculture sector

Unit 9 : Foreign Trade

- Internal and International Trade
- Present condition of foreign Trade
- Changes occurred in size, nature, directions of india, Foreign Trade
- Balance of Payments
- Foreign Exchange Rate

Unit 10 : Industry

- Importance of Industries
- Structure of Industry
 - size of investment wise
 - Ownership wise
 - Nature of product wise
- Measures taken by the Govt. for industrial development
- SEZ (introduction)
- Importance of small scale industries

Unit 11 : Emerging issues Indian Economy

- Migration - meaning, types, causes, effects
- Urbanization - meaning, effects, measures for reducing problems of urbanization
- Infrastructural services
- Railways, education, health, electricity
- Petroleum

...